

USMENOKNJIŽEVNI OBLICI U CRKVENO-PUČKOJ BAŠTINI IMOTE

Madunić, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:857659>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

USMENOKNJIŽEVNI OBLICI U CRKVENO-PUČKOJ BAŠTINI IMOTE

SARA MADUNIĆ

SPLIT, 2024.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

USMENOKNJIŽEVNI OBLICI U CRKVENO-PUČKOJ BAŠTINI IMOTE

Studentica

Sara Madunić

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2024. godine

Sadržaj

1. UVOD	1
2. CRKVENO-PUČKA BAŠTINA	2
2.1. Advent	2
2.2. Sv. Barbara	3
2.3. Sv. Nikola	4
2.4. Materice	4
2.5. Očići	5
2.6. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije	5
2.7. Sveta Lucija	6
2.8. Badnjak	6
2.9. Božić	10
2.10. Veliki tjedan	11
2.10.1. Veliki četvrtak	11
2.10.2. Veliki petak	12
2.10.3. Velika subota	13
2.11. Uskrs	16
2.12. Sveti Marko	22
3. GANGE	23
4. NEKADAŠNJI ŽIVOT	25
5. RJEČNIK	26
6. ZAKLJUČAK	30
Popis kazivača i literatura.....	31
Sažetak	34
Abstract	34

1. UVOD

U završnom radu bit će prikazani razni primjeri običaja u selu Cista Provo, od onih najdavnijih do najranijih. Običaj je naziv za tradicijom, utvrđeni oblik ponašanja i djelovanja pojedinca ili kolektiva u određenim prigodama unutar određene zajednice. Rječnik je malo „štur“, no sve riječi biti će utvrđene na kraju seminarskog rada. Opisiva se svaki običaj pojedinačno za sve prigodne dane, pa čak i kako se oni osjećaju. Ovaj završni rad kroz pjesme, molitve i običaje prikazuje kako se i danas održava tradicija koja već dugo godina živi u svakom stanovniku Ciste Provo, a i okolice. U kršćanskoj liturgiji postoji niz blagdana koje vjernici časte, obilježavaju i drže do njih. Jedan od najvažnijih je zasigurno Uskrs, a zatim i Božić te dani koji slave određenog sveca. Pjesme i molitve traju dugi niz godina jer bake i djedovi svojoj djeci i unucima pričaju i pjevaju o njihovim starim običajima i prenose to na sljedeće generacije. Narodni običaji, odnosno narodne tradicije i danas žive na području Ciste Provo. Na početku ovog završnog rada opisuje se Advent, koji prethodi Kristovu rođenju, odnosno Božiću. Četiri nedjelje došašća su dovoljne da se čovjek duhovno pripremi za Kristov dolazak. U Cisti Provo se Advent slavi na poseban način. Kroz pripreme za predstavu i pripreme za obiteljski ručak, ljudi se više povezuju i dijele svoje zajedništvo. Nadalje, sveci koji najavljuju Božić, a i oni koji su posebno vezani za Cistu. Sv. Marko je uz sv. Petra i Pavla poseban zaštitnik Ciste Provo te mu mještani svake godine daju počast posebnim liturgijskim ceremonijama. Nakon Božića, kršćani se pripremaju za najveći blagdan, Uskrs. Prije Uskrsa je vrijeme Korizme, koja traje četrdeset dana. Cvjetnica je dan kada se u crkvu nose maslinove grančice na blagoslov i kada se ljudi umivaju u cvijeću, a ona se uvijek slavi nedjelju dana prije Uskrsa. Kroz ovaj završni rad bit će prikazani običaji stanovnika Ciste Provo, a i nekih drugih područja Imotske krajine za vrijeme Velikog tjedna, kao na primjer: pjesme koje se pjevaju, molitve i čitanja. Na samom kraju završnog rada bit će prikazane neke stare Provske gange i galentarenje, koje označava posebnu vrstu trgovine, a ljudi koji su se time bavili zvali su se galentari. Pjesme, molitve, običaji, priče omogućuju da i nove generacije upoznaju život svojih predaka, a i da nastavljaju njihovu tradiciju te rastu u vjeri, zajedništvu i ljubavi prema Kristu.

2. CRKVENO-PUČKA BAŠTINA

2.1. Advent

Slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Podrijetlo je riječi advent od lat. riječi *adventus*, -us, m. što znači dolazak, dohod, početak. Došašće karakterizira pokora i priprava te radosno iščekivanje Gospodinova dolaska. Čitanja su u crkvama usredotočena „na mesijanska proročanstva.“ Svećenici u tom razdoblju nose ljubičaste misnice čime se još više naglašava pokora (...) Advent se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije prva je nedjelja Adventa (Došašća).¹ Tijekom Adventa, odnosno Došašća svakim danom, osim nedjeljom, u crkvi se održavaju mise zornice. One simboliziraju Kristov dolazak. Pripreme za doček najveselijega kršćanskoga blagdana počinju na dan zaštitnika stoke, sv. Klementa (23. studenoga). Na području Poljica pripreme su počinjale na blagdan Svih svetih i taj je blagdan (u Docu) smatran prvim čelom, a neki drugi nazivali su ga i prvom nogom Božića. Tada se spremaju badnjaci za Badnjak, domaćin kuće siječe tri drveta i odabire ovcu od koje će se pripraviti pečenka (zaoblica, veselica). Tu su životinju obilno hranili, a zvali su je pečilo ili boško.² Adventsko vrijeme još uz pokoru označava i vrijeme opraštanja. Ljudi se trude oprostiti jedni drugima, ako su u svađi zbog nekih stvari ili ako već dugo godina ne pričaju. Advent je uistinu vrijeme unutarnjeg razgovora s Bogom, a i razgovora s ljudima.

„Adventsko vrime započinje četiri nedilje prije Božića. Prve nedilje obavezno je ić u crkvu i tada se pali prva adventska svića. Sviću pali najmlađi ministrant te pop započne svečanu misu. U crkvi se pivaju pisme Došašća koje pivaju naši ljudi iz zbora. Malo prije Božića bude velika Božićna ispovid di se skupi ljudi ne samo iz Ciste Provo nego i iz okolnih sela. U selu se tada kod butige skupljaju dica, mladi pa i stariji i onda feštaju pivajući gange, piju kuvano crveno vino i jidu fritule. I tako završi adventsko vrime.“³

¹ Dragić, M. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, 2008., str. 415.

² Isto, Dragić, M. str. 416.

³ 1.5. 2022. godine, Cista Provo – Marijo Madunić, 1973.

2.2. Sv. Barbara

Sveta Barbara je iznimno štovana svetica u zapadnoj i istočnoj crkvi. Štuju je i protestanti. Višestruka je zaštitnica i svrstana je među četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji.⁴ Prema legendi, ona je bila zatočena u tornju, okrutno zlostavljana te joj je otac odrubio glavu. Nju vjernici najviše zazivaju u situacijama opasnim po život. Sv. Barbara je jedna od adventskih glasnica koja naviješta Božić. Postoji mnogo legendi vezanih za njezin život, a u njima se dosta spominje i njezin otac jer se smatra da ju je on ubio. Sv. Barbara je bila iznimne ljepote, a nakon što je saznala za kršćanstvo pozvala je vjerskoga učitelja Valerijana prerušenoga u liječnika.⁵ Tada je zavoljela kršćanstvo i ništa ju nije moglo odvojiti od ljubavi i vjere u Isusa Krista. Kad joj je otac saznao da je zavoljela kršćanstvo i da se moli Bogu, odlučio je otići kod sudaca i tražiti da mu izmuče kćer te da nemaju milosti prema njoj. Kad je Barbara došla među suce oni su tražili da se prikloni, odnosno žrtvuje njihovim bogovima, ali je ona to odbila učiniti. Sudac je dao da je se bičuje i na rane stavi sol. Tijekom boravka u zatvoru ukazao joj se Isus i zacijelio joj je rane. Uvidjevši to, sudac je dao da se skine i tako šeta pred cijelim gradom, no Gospodin je tada spustio maglu te se ništa nije vidjelo. Onda ju je otac uzeo iz ruku sudca i poveo na planinu. Ondje je Barbara molila Isusa Krista koji je stvorio nebo i zemlju da bude milostiv i usliša njezinu molitvu i oprost joj grijehe. Tad se začuo glas s neba govoreći joj da dođe Bogu Ocu koji je na nebesima.⁶ Nakon toga otac ju je ubio mačem. Sv. Barbara je bila teško mučena, ali je u svakom trenutku vjerovala Gospodinu i Njegovoj volji. Takvi ljudi koji život svoj polože za Gospodinovu slavu postaju sveti. Mnogi ljudi danas štuju sv. Barbaru i mole se za njezin zagovor kod Gospodina. U njezinu čast ljudi su imenovali brojne crkve njezinim imenom, roditelji djecu časte imenom Barbara te odlaze na njezin grob i usrdno mole za pomoć. Ona je postala zaštitnica nagle i nepripravne smrti; rudara; radnika koji obavljaju radove opasne po život; od groma; od požara; od groznice. Također je zaštitnica topnika i općenito vojnika i dr.⁷ Sv. Barbara može biti primjer svim ljudima kako se ne treba ustručavati svoje vjere i kako mučeništvo može donijeti veliko spasenje.

⁴ Dragić, M. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 142.

⁵ Isto, str. 143.

⁶ Isto, str. 145.

⁷ Isto, str. 147.

2.3. Sv. Nikola

Sveti Nikola rođen je u Patari u pokrajini Lyciji u Maloj Aziji.⁸ Točna godina njegovog rođenja nije poznata, ali se pretpostavlja da je to 268.g. Njegov je život uistinu bio zanimljiv. Sv. Nikola je bio sin jedinac u obitelji, a roditelji su mu bili bogati. Nakon njihove smrti on je cijelo bogatstvo razdijelio siromašnima. Očekivalo se da će Nikola naslijediti strica biskupa, ali se Nikola odlučio otići u Palestinu i nastaviti samački život.⁹ Nakon toga biva proglašen biskupom u Myri, a preminuo je 6. 12. 343. g. Zaštitnik je djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, trgovaca, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih.¹⁰ U današnje vrijeme sv. Nikola se slavi 6.12., nekoliko dana prije Božića i tu noć djeca ostavljaju svoje čizmice ispred vrata sobe željno iščekujući dar koji će im sv. Nikola donijeti. Ovaj običaj nastao je prema legendi da je sv. Nikola pomogao jednom čovjeku koji je prije bio bogat i koji je izgubio svoju službu. Taj čovjek bio je spreman svoje sve tri kćeri prostituirati kako bi ponovno stekao bogatstvo.¹¹ Međutim, sv. Nikola je ubacivao novčiće kroz prozor i tako spasio njega i njegove kćeri. Kako se sv. Nikola slavi prije Božića; nikolinjski običaji su se stopili s božićnim običajima darivanja.¹² Danas se uz sv. Nikolu veže i Krampus, koji dolazi djeci koja nisu bila dobra kroz godinu. Isto tako, ljudi se u velikim trgovačkim centrima odijevaju u sv. Nikolu i na taj način daruju djecu i odrasle raznovrsnim slatkišima. Najpoznatija pjesmica sv. Nikole je Sveti Niko svijetom šeta, koja se pjeva par dana prije sv. Nikole i taj dan.

2.4. Materice

Materice se obilježavaju na Treću nedjelju došašća ili nedjelju Gaudate. Muškarci tada ucjenjuju djevojke i žene i traže otkup. Majke darivaju djecu.¹³ Materice označavaju i „ženski“ dan u godini i tada se one cijene s muškarcima da ih časte. U Dugobama kod Splita djeca bi, šaleći se, pripremila konop i prijetila majci da će je objesiti ako se ne iskupi.¹⁴ „U Turjacima, blizu Sinja je običaj bio da se za materice triba skupit oraja, smokava i slatkiša i

⁸ Dragić, M. *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 22, No. 1., Etnografski muzej, Split, 2015., str. 6.

⁹ Isto, str. 7.

¹⁰ Isto, str. 7.

¹¹ Isto, str. 8.

¹² Isto, str. 11.

¹³ Dragić, M. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 136.

¹⁴ Isto, str. 137.

onda bi mater darivala dicitu.“¹⁵ Materice su se obilježavale i u crkvi kada se posebno molilo za sve majke. U današnje vrijeme toga je sve manje, neki običaji jednostavno blijede jer ih ljudi više ne rade.

2.5. Očiči

Očiči, Oci, Oci nebeski obilježavaju se nedjelju dana prije Božića. Djeca, djevojke i žene traže od muškaraca da se otkupe.¹⁶ „U naše vrime, kad smo bili dica, mi smo ćaću vezali ujutro rano za krevet da se ne može dignit dok nam ne plati. Tako je bio zavezan sve dok nam nije dao nešto para ili slatkiša. Toga danas ima baš slabo, skoro ništa.¹⁷ Na dan Očiča održava se sveta misa za sve očeve.

2.6. Bezgrešno začće Blažene Djevice Marije

Bezgrešno začće Blažene Djevice Marije je jako lijep i važan blagdan, ali nije toliko popularan među vjernicima. Naime, ovaj blagdan se slavi 8. prosinca, a utemeljio ga je papa Siksto IV. 1476. g. Blažena Djevica Marija bila je bez grijeha kada joj je anđeo Gospodnji došao navijestiti da će roditi sina Božjega. Ona je od istočnoga grijeha bila sačuvana jer ju je Gospodin već prije odredio za majku Svoga sina. Marija se danas slavi na mnogim mjestima, a ima i svoju posebnu molitvu:

Zdravo Marijo, milosti puna Gospodin s tobom.

Blagoslovljena ti među ženama

i blagoslovljen plod utrobe tvoje, Isus.

Sveta Marijo, majko Božja,

moli za nas grešnike,

sada i na času smrti naše.

Amen.

Ova molitva predstavlja duboko poštovanje vjernika prema Blaženoj Djevici Mariji. U ovoj se molitvi vidi njezina blagoslovljenost i odnos s Bogom. „Blagdan Bezgrešnog začća

¹⁵ 4.5.2024. godine, Turjaci – Dijana Barać, 1981.

¹⁶ Dragić, M. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 136

¹⁷ 8.5.2024. godine, Cista Provo – Jele Madunić, 1974.

Blažene Djevice Marije usmjerava na promatranje jednog posebnog odnosa Boga Stvoritelja prema svijetu. Bezgrešna nije samo stvorenje u kojem se ostvario Božji otkupiteljski plan za čovjeka. Marija nije ona koja spašava, ali Tradicija Crkve vidi njeno sudjelovanje u otajstvu otkupljenja od samog početka povijesti spasenja. Marija je od početka uronjena u misterij otkupljenja. Ona je nova Eva, istinska majka živih, koja donosi Onoga koji daje život svijetu i koji je sam život. Blagdan Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije je poziv da se odrečemo samodostatnosti te poput Marije povjerujemo u novi život.¹⁸ U župi Cista Provo Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije se slavi na uobičajeni način 8. prosinca kao svetkovina. Sveta misa je uglavnom zornica budući da ova svetkovina datumski spada u došašće.

2.7. Sveta Lucija

Sv. Lucija podnijela je mučeništvo za vrijeme Dioklecijanovih progona kršćana, oko 303.g. Prema legendi, ona je spasila svoju majku od bolesti tako što se molila Bogu. Nedugo nakon toga pročulo se da je ona kršćanka te ju je odmah njezin mladić prijavio. Prisiljavali su je da se žrtvuje rimskim idolima, no ona je to odbila i ustrajno branila svoju vjeru u Isusa Krista. Stavili su je među bludnice da je obeščaste, ali ju nisu mogli pomaknuti, htjeli su je zapaliti, ali plamen nije dolazio do nje i na kraju su joj mačem proboli vrat i ona je umrla. Poznato je da je sv. Lucija zaštitnica slijepih jer su joj, prema legendi, tijekom mučeništva iskopali oči jer je predviđjela prestanak progona kršćana. Lucija ime baštini od latinske riječi lux, što znači „svjetlo, sjaj, jasnoća“, a u daljnjem smislu znači „oko“, „život.“¹⁹ Danas sv. Luciju kršćani časte na razne načine, u crkvama, u obiteljima i slično. Mnogi roditelji, ako su molili na zagovor sv. Lucije svojoj djeci daju ime Lucija ili neko ime koje je nastalo od sv. Lucije. Od imena Lucija nastala su hrvatska imena Svjetlana i Jasna.²⁰ To su samo neka imena nastala od imena Lucije, postoji još puno inačica. Jedan od pučkih običaja na području Imotske krajine za sv. Luciju je sijanje pšenice koja označava simbol života. Sv. Lucija se obilježava 13. prosinca i od tog dana ima dvanaest dana do Božića, a dok pšenica raste ljudi bilježe vrijeme jer smatraju ako bude lijepo vrijeme tada da će i iduće godine u to vrijeme biti lijepo.

2.8. Badnjak

¹⁸ 6. 6. 2024. godine, Cista Provo – don Ratimir Vukorepa, 1988.

¹⁹ Dragić, H. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244

²⁰ Isto.

Badnjak je poseban dan u kršćanskoj liturgiji. To je dan prije Božića i ljudi idu na misu polnoćku. Badnjak je folklorom najbogatiji dan u godini, a po običajima, obredima i ophodima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: Badnje jutro i dan i Badnju noć.²¹ Badnje jutro karakterizira pravljenje kolača i ostale hrane, tada majke pripremaju sve što je potrebno za sutrašnji dan. Badnji dan karakterizira i priprema dva Badnjaka, kojega po starim običajima kad zazvoni Zdrava Marija u vatru stavljaju „glava“ kuće otac, a zatim i sinovi, ako ih ima. U hrvatskoj su tradicijskoj kulturi dvije vrste Badnjaka. Prvu vrstu predstavljaju lisnate grane cera ili ljeskove grane do dva metra duljine sa što više resa. Ti badnjaci stavljeni su nad vrata, pod strehu ili na krov kuće i imaju estetski karakter. Drugu vrstu čine tri komada drveta do pedeset centimetara, koji su se nekoć ritualno uvečer unosili u domove i palili na ognjištima.²² Ovaj drugi primjer badnjaka je danas najčešći po selima jer je jednostavniji. Za vrijeme Badnje noći ljudi šetaju od kuće do kuće govoreći: „Na dobro vam došla Badnja večer“, a ostali odgovaraju: „I vama, također“. Nakon što svi ljudi odu obitelj ostaje večerati te svi zajedno idu na misu polnoćku. Prije mise polnoćke u crkvi se održi jedan kratki igrokaz, odnosno prikaz kako su Marija i Josip bježali od Herodota te kako se i gdje Isus rodio. Badnjak ima više naziva: Badnjak (Badnji dan, Badnjica, Bonji dan). – Badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenoskoga glagola *bъdeti* – „bdjeti“, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola *razbadriti se* – „razbuditi se, biti budan.“²³ Prema ovom tumačenju Badnjak možemo označiti kao iščekivanje onog glavnog događaja, a to je Kristovo rođenje.

Puno se se Provljana na Badnju večer skupi po zaseocima i moli u kućama. Običaj je lip, star i nezaboravljiv. Znalo nas je prije bit i više, a znalo je i manje. – Did Ne ponovilo se – Kuman. Ujutro bi, kažu starci, stopanjice kuću kitile i redile, kolače pravile i pekle kruv. Koje su mogle, valjalo bi im za ručak na Badnjicu i bakalar spremit. Starešina bi, zajedno sa starijim sinovim, usika badnjake i po kužini prosujo slamu. Valjalo bi mu se već pobrinit i za božićnji ručak, jerbo kažu da Božić bez omršaja nije pravi Božić – kaže did.

JA: Je li se kitilo božićno drvce, jelka ili bor?

²¹ Dragić, M. *Badnje jutro i dan u tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014., str. 399.

²² Dragić, M. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 67.

²³ Dragić, M. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2010., str. 229.

Kuman: *Ništa od toga nije bilo dok se nije počelo ić u Nimačku. To je u njizi običaj, a unda je naš svit priuzeo pa počeli i mi donosit plastične borove i kitit. A kašnje je svak počeo sić u Borin. Prije su ti bili samo badnjaci. Unda su bila ognjišća i komini, misto današnjih šporeta, u jednoj sobi di se, stalo, jilo i spavalo. Svi oko iste vatre. Mater i ćaća, sin i nevista. I niko nikom nije smeta, jopet se ženilo i više dice rađalo nego danas. A danas ne će da se žene ni kad im kuću napraviš i sve u zlatu siješ...*

Did: *I da ti kažem, nedilju dana prije Božića bi se pripremali badnjaci. Desni je uvijek bio najdeblji, sridnji ništo tanji i livi najtanji. Moga si ji vidit prid svakom kućon ako si proša kroz selo, to je bilo ko da si šumu posika, Bog te ljubio.*

Kuman: *Na Badnjicu bi pokojnji Čuće pridvodio, išlo se od kuće, do kuće i molilo Boga. Prije na cesti nikoga nije ni bilo. Unda bi se krenilo iz Bosnića, pa u Tutiće, pa se u Dujmoviće najzadnje išlo. Malo ti je koji Božić bio bez sniga. I to je bilo najlipše. Dica bi uvijek sa sobom nosila prskalice. Toga je najviše bilo iz Nimačke. A puton se pivalo, najviše ganga. I lišpe je bilo, neka znaš. Prostrla bi se slama po kući i badnjaci ložili. Al ne ko ovi praljčići danas. To su ti badnjaci bili da su ih po dva čovika unosila u kuću, a na kominu bi se ložili. Đava ti je da šporeta. Unda kad je izumilo šporet, došli su i mali badnjaci...*

Did: *... a prije bi se dica najviše valila. Svak kaže da su njegovi viši. Bilo je i po metar i po dugačkih. U kući se dicit najdraže bilo valjat i bacakat po slami. Koji su imali prskalice, ne bi ji pušćali iz ruku dok zadnja ne dogori. Neki drugi bi imali luči, pa se dovežu vatre i u nju barkaju, bacaju luči, po kući se vataju i viču, koji drugi od veselja i popiju gutljajčić, znaju da ne će smit drugih dana. E ko da je bilo ko i danas. Siromaški se unda živilo. Kad bi se jila slanina, to se zvalo zlatna večer, a danas je sve zanovijetano i izbirljivo. Eno, sad ne će ni moja mačka slanine...*

Kuman: *Za Badnjicu je una doba dosta svita kuvalo bakalar. Bakalar je drukčiji bio od današnjeg. Did bi ga moj tuka sikiron da ga smekša, al ono je bilo pravi bakalar. I daj stopanjici da skuva. Mirisalo bi cilo selo... , ko i kad bi pokojnja Pava pekla kruv, prid kućon bi se miris pozna. Ne ćeš ga danas takvog nać. I još bi ti se pekli uščipci. Bilo je suvi smokava, da se kogod maši i namiri prije crkve. Jesu li se čula zvona, opet selo živne, zakrise se po kući svitla. Sva čeljad budi učas umivena, začješljana, odivena, jedino se cure nekad duže rede. Pri polasku i u putu, kogod bi se namirio kojom suvom smokvom, a kogod i rakijom. Čitavo se selo uskontalo, čujesš ji prid kućon, mlađarija viče... Unda kad bi došli iz crkve, niko ne bi ni liga, nego sidi oko vatre, zaprpaj divenice u žeru i ko šta uvati. A na Božić se jila svinjska glava i zelje.*

Did: *Dica bi se uvijek igrala na bajame. Unda bi se gađalo ćulu. A ćula bi se napravilatako da staviš tri bajama i na nji četvrti. I ko prvi pogodi, nosi sve bajame okolo šta su drugi ispromašivali. A još bi se i bez ćule igralo, tako da bi jedan uzeo u šaku par bajama i unda drugi pogađaju. Ako kažeš više nego je, moraš toliko nadomirit kolika je razlika, a ako kažeš manje, isto.*

Kuman: *Unda bi se išlo čestitat, komšijon, rodbini, Božić i sve blagdane. U nas se poštiva Stipan i sveti Ivan, a na Ivanjdan je dernek. Unda, moja ti, u ono vrime, neka je zima, ali naroda bi se skupilo od crkve do Domića kuće, i to puna cesta, baš ko mravi... I unda... ko je ima novaca, pozva bi koga na piće. Tamo si curu moga zamirit ili odvest. A ko da ti je bilo novaca ko danas. Čuva bi svaki dinar i šta bi ti kogod da, eto da imaš za dernek. A koji su bili sitniji, dica, kupuju one piščace i pivčiče... A bilo je onog vrimena bolje veselje nego danas, kad imaš sve moguće. U kući ti bio jad, išlo bi se na dernek nagledat i nauživat svega. Danas jedva malo oko crkve bude, svak se zatvorio u svojoj kući, više vole gledat televiziju.*

Did: *Đavla je bilo televizije tad. Ko ti je unda da televizije i u Zagrebu a ne u nas. Ma, i kad nije bilo derneka, to bi se išlo od jednih do drugih u te božićne dane. To je biotazgovor, šalanje, pa i pisma... Ritko će ti ko danas obać i svima čestitat, ko da je svit posta paščetan i naivan...*

JA: A Što bi se molilo po kućama?

Kuman: *E to ti je bilo vako: Ćuće je umro 64. unda se svak pita ko će molit? A ja sam odmalena uvijek volio molit dragog Boga. I eto ja reka da ja oću i tako ostalo... A ja molim ko je i on molio. To se u nas moli ima više od sto godina: Očinaš, Zdravu Mariju i pokoj vični za sve mrtve od te kuće u kojoj se moli, a čije duše žele molitvu i Božju pomoć, da im oprost i grije i da ji uvede u slavu nebesku. Unda molimo opet jedan Očinaš, Zdravu Mariju i pokoj vični za sve one duše za koje se nema niko od njihova roda i plemena molit, unda Očinaš, Zdravu Mariju i Slava Ocu sveton Nikoli Putniku, da čuva vojnike, putnike, đake... i unda na čast Isusova porođenja, da dade mir ovoj kući i obitelji, da čuva svakoga i unda završna priporuka:*

Moj Isuse,
Po tebi počeli,
po tebi završili,
pridajemo ti molenje naše
u ruke tvoje,

tilo naše pod krila tvoja.
Svet, svet, svet Gospodin Bog sabaot,
puna su nebesa i Zemlja slave tvoje.
Slava Bogu, slava Duvu,
slava Sinu Svetomu.
Hvala Bogu na stvorenju,
Isusu na otkupljenju,
Duvu Svetomu na prosvitlenju,
Isukrst prid nas,
anđeli oko nas.
Sveti Vide, vidi nas,
Sveti Dujme, obraduj nas,
Gospe naša, pokripi nas,
Svi anđeli, čuvajte nas,
Da nan tilo pripočine, a duša ne pogine.

Kuman: Pucat se počelo kad su ovi među nama šta su radili u Nimačkoj na cestama počeli nosit dolomita. To je bilo prilično opasno. Ali, eto, šta bi u Nimačkoj radili ili bilo di, ma, taman na kraj svita, di si bio da bio, uvik prije Božića, kad je klanje svinja, svi kući i stoj misec dana, dok prođe Božić i sve i unda svi nazad. A, evo ti danas imadu aute i avione i mogu kako oće, pa ih jopet ima kojima se ne da ni dolazit, ni izlazit iz Splita; sve došlo lino, moj dragane...²⁴

2.9. Božić

„Božić je vrijeme kad se okupljaju sve obitelji. Vraćaju se ljudi iz inozemstva u svoje domove. Misa za Božić bude u 10.30 h. Ona je skoro pa i uobičajena, ali ima jedna razlika taj dan bude i predstava u crkvi, kad se naši mališani okupe i zajedno se sprema za odglumiti Kristovo rođenje. Predstava traje oko četrdeset i pet minuta. Nakon nje kreće misa. Poslije toga svatko ide svojoj kući na ručak i molitvu.“²⁵

²⁴ Kazivači: Kuman (Marijan Mustapić), 1943. i Did (Ivan Bosnić, „Baceljčić“), 1942., Cista Provo, 2022.g.

²⁵ 30. 5. 2022. godine, Cista Provo – Ivan Šitum, 1989.

2.10. Veliki tjedan

Veliki tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa.²⁶ Cvjetnica se slavi nedjelju dana prije Uskrsa. Na taj dan kršćani slave Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem. U bogoslužju je Veliki tjedan prožet uspomenom na Isusovu muku.²⁷ Međutim, Cvjetnica je posebna jer se to jutro prije mise ukućani umivaju vodom koja je puna cvijeća. U hrvatskoj tradiciji ta se voda, primjerice u drniškom kraju, naziva *cvitna* voda. Vjerovalo se da umivanje u toj vodi donosi zdravlje i ljepotu lica.²⁸ Postoji mnogo vjerovanje i legendi vezanih za cvjetnu vodu, a jedno od njih je i da ta voda čovjeka očisti od gnjeva. Na Cvjetnicu se u crkvi blagoslivljaju maslinove grančice koje su spomen na Isusov ulazak u Jeruzalem. U slučaju da negdje nema maslinovih grančica, ljudi su donosili lovor ili šišmir. Tom blagoslovljenom zelenilu pridavala se apotropejska moć i vjerovalo se da, ako se drži u kući, štiti kuću i ukućane od zla, a stavljale su se i u staje da čuvaju stoku od bolesti i demonskih sila.²⁹ Ljudi maslinove grančice i danas ostavljaju po cijeloj kući i u automobilima. Nakon Cvjetnice svakom se danu u tom tjednu dodaje pridjev Veliki pa tako slijedi Veliki ponedjeljak, Veliki utorak te Velika srijeda, na kojima nema nekih značajnih liturgijskih događanja. To su sve dani velike pripreme za onaj najvažniji i najveseliji dan u kršćanskoj Crkvi.

2.10.1. Veliki četvrtak

Na Veliki četvrtak ljudi proslavljaju spomen na ono najvrjednije što im je Isus Krist ostavio, a to je On sam. Veliki četvrtak se još naziva i dan Isusove posljednje večere s apostolima. Taj dan Isus je svim vjernicima, odnosno svim ljudima ustanovio svetu misu, dao je mogućnost ljudima da i dan danas primaju Njegovo sveto tijelo. U dvorani posljednje večere Isus je oprao učenicima noge, a to simbolizira gostoprimstvo. Na taj dan svećenici u mnogim crkvama neposredno podsjećaju na Isusovo pranje nogu apostolima tako što i sami peru noge dvanaestorici muškaraca, „apostola.“³⁰ Takav običaj poznat je i u Cisti Provo.

„Veliki četvrtak u Cisti je možda vrlo uobičajen. On je poznat po tome jer je taj dan Isus prao svojim učenicima noge. Tako se i u našoj crkvi na Veliki četvrtak odredi

²⁶ Dragić, M. *Veliki tjedan u crkvenoj-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split; 2015., str. 156.

²⁷ Isto, str. 156.

²⁸ Isto, str. 157.

²⁹ Isto, str. 159.

³⁰ Dragić, M. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2010., str. 83.

dvanaest ministranata koji sjede oko oltara i na početku svete mise, koja bude oko 20.00h, svećenik ministrantima pere noge. To bude jako dirljivo i u jednu ruku poučno jer nam svećenik nakon toga ispriča svu priču, odnosno događaj Posljednje večere. No, da ti počnem pričati od početka. Taj dan svi ustanemo ranije, jer se prvo treba pomoliti dragom Bogu, cila se obitelj skupi i zajedno se pomole, onda svako svojim putem do ručka. Mater se većinom bavi pravljenjem ručka i naravno ako ima kćeri one isto pripomognu. Tako svi zajedno ručamo, isto prije ručka ide molitva, poslije toga se odmara i sprema za misu. Misa kako sam rekla bude oko 20.00h. ta je misa poznata po pranju nogu. Nakon mise svako ide svojoj kući spavati.“³¹

2.10.2. Veliki petak

Veliki petak je spomendan Isusove muke i smrti. Na taj dan nema euharistijskoga (misnoga) slavlja. Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt.³² Veliki petak je i dan tišine, dan kada ljudi trebaju u miru, sami sa sobom, u tišini svoga srca razmisliti o Isusovoj muci i svemu onome što je učinio za nas. Taj dan ne rade ni trgovine, ni kafići, ni restorani, sve je u duhu Isusove muke, molitve i skrušenja. Na Veliki petak posebna pažnja posvećuje Isusovoj muci i teškom križnom putu. Taj se dan ide kroz selo ili grad noseći križ i pjevajući Gospin plač i muku Isusovu. Nakon toga dolazi se u crkvu. Obred počinje čitanjima, zatim slijedi ljubljenje križa. Križ se stavlja na sredinu crkve ispred oltara te mu prilaze svi vjernici i ljube ga. Posljednji dio obreda jest pričest.³³ Novac koji se skupi od ljubljenja križa ide za potrebe Svete zemlje. Tijekom pričesti se najčešće pjeva pjesma *Ispovjedite se*, ali bez glazbene pratnje jer je sve u znaku tišine i molitve. Tijekom procesije kroz selo, kao što je već navedeno, pjeva se Gospin plač i muka Isusova, Gospin plač je, današnjim rječnikom rečeno, poema koja jednostavnim i lako pamtljivim izrazima prikazuje Isusovu muku iz perspektive njegove majke, Blažene Djevice Marije.³⁴ Njegova majka Marija pratila je Isusa sve do Golgote, odnosno mjesta raspeća, a uz nju su išle i Marija Magdalena i Marija Kleofina te jedan od učenika koji se zvao Ivan. Evanđelisti Matej, Marko i Luka pišu da

³¹ 1.5.2022. godine, Cista Provo – Marijo Madunić, 1973.

³² Dragić, M. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2010., str. 86.

³³ Isto, str. 86.

³⁴ Dragić, M. *Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti*. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., str. 63

su uz Isusov križ stajale Isusova majka i njezina sestra Marija Kleofina i Marija Magdalena.³⁵ Na Veliki se petak označava i jedan vrlo bitan događaj za sve ljude, a to je da je Isus svoju majku Mariju proglasio majkom svih nas, odnosno On je njoj ostavio učenika Ivana kao sina, a učeniku Ivanu nju kao majku. To se bilježi kao spomen svim ljudima da je Blažena Djevica Marija majka svih ljudi. Nakon svete mise ljudi u tišini odlaze kući čekajući Uskrsnuće.

„Velikim petkom je post i nemrs to se nikako ne smi zaboravit. Taj dan započinje doručkom, ali samo marmelada i kruv ili riba u konzervi i kruv. Ručak najčešće pravi glava kuće, ćaća, to većinom bude riba s gradela. Na ručku se svi okupimo, zajedno pomolimo i ručamo. Nakon ručka divojke skupe sa stola i operu suđa dok majka pravi ručak za nedilju. Poslije svega toga, iako je post i nemrs prave se kolači, svakakvih vrsta i to u našoj kući najmanje ih bude pet vrsta, nikad manje od toga. Kad se naprave kolači i spremi kuća, kreće se na križni put oko sela. To je nešto posebno, kada cijelo selo okupi se u crkvi i onda svi zajedno krećemo na križni put. Ide se prvo prema Čubićima, pa se penje prema Bosnićima, onda prečica do Šituma pa se od njih spustimo do Madunića, penjemo se do Blebića i opet spuštamo u Ribičiće pa se do butige i nazad u crkvu. Poslije križnog puta počinje Muka Isusa Krista. Tu se odredi dvoje – troje čitatelja koji ju predvode. Nakon Muke, svećenik nastavlja misu, taj dan nema pjevanja, odnosno sviranja u crkvi. Najčešće se pjevaju dva pisma. Za pričest se piva Puče moj. Na pričesti bude puno ljudi jer su se svi ispovjedili na Uskrsnjoj ispovijedi koja bude dva tjedna prije Uskrsa. Nakon pričesti otkrivanje i ljubljenje Križa. Križ drže ministranti, dok ljudi dolaze i stavljaju novac u košaricu, a taj novac se šalje u Svetu zemlju. Ljubit križ se kreće u vrsti, prvo idu muški, a onda sve žene i dica iz klupa. Nakon ljubljenja slijedi svećenikov blagoslov. I tako završava Veliki petak.“³⁶

2.10.3. Velika subota

Velika subota se u kršćanskoj liturgiji naziva još i Vazmenim bdijenjem. To je isto dan šutnje jer je Isus u grobu. Neki ljudi Veliku subotu još nazivaju Bijelom subotom. Bila se subota zove tako jer se na taj dan trebalo dobro umivati, pralo se i čistilo.³⁷ Isto tako, ljudi su se umivali blagoslovljenom vodom jer se vjerovalo da ona čisti ljude od grijeha. Velika subota započinje ranom jutarnjom misom, kada se blagoslivlja hrana koju ljudi donesu u svojim košarama. Ta

³⁵ Dragić, M. *Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti*. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., str. 55.

³⁶ 30. 5. 2022. godine, Cista Provo – Marijo Madunić, 1973.

³⁷ Dragić, M. *Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti*. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., str. 69.

hrana se jede na Uskrs prije svete mise. Na različitim mjestima Imotske krajine ljudi pjevaju pjesme posvećene trima Marijama, koje su išle na Isusov grob. U Dugopolju kod Splita na Veliku subotu moli se molitva u kojoj tri Marije gredom gredu slavnom gorom i maslinom noseći masti i pomasti:

Tri Marije gredom gredu,
slavnom gorom i maslinom.
Svaka nosi masti i pomasti
čim će Isusu rane trati.
Poplašile se tri Marije,
anđeo im odgovorio:
„Ne plašite se, tri Marije,
ja znam kog išćete,
vi išćete Božjeg sina
i u grobu Spasitelja.
On je uskrsnuo i poručuje
Svetom Petru i Pavlu
i svom bratu Ivanu;
da sutra rano u nedilju
prikažu bilo zrnice od pšenice
i crno krvce od vodice!“³⁸

I u Vinjanima Gornjim se moli slična molitva:

³⁸ Dragić, M. *Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti*. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., str. 76-77

„Tri su dive Bogu mile,
Božjin puten upućene,
među sebon govorile:
„Ko će biti kontra greblja,
ko će kamen oboriti?“
One biše kontra greblja,
one kamen oboriše.
Kad izađe malo dite,
malo dite žarka sunca,
žarka sunca od miseca.
I ja znaden šta želite.
Vi želite Božjeg sina,
Isukrsta Gospodina,
što je sinoć uskrsnio,
na nebesa uzlazio,
Petru, Pavlu govorio:
Ko ovu molitvicu bude molio,
jutrom rano, večer kasno.
Blažena će ga Divica prikazati,
prije smrti na petnest dana:
Ispovidi se, moj grišniče,
putuj, moj putniče,
duša ti je spašena i sahranjena.“³⁹

³⁹ Dragić, M. *Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti*. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., str. 77-78.

Nakon jutarnje svete mise ljudi se vraćaju svojim kućama i cijeli se dan pripremaju za Uskrs i večernju misu, odnosno misu bdijenja. Na večernjoj misi se čita sedam čitanja kojima se prisjećamo Starog zavjeta i Božjih obećanja. Čitanja završavaju svečanom pjesmom „Slava Bogu na visini“ i tada se oglase orgulje i sva zvana na crkvama.⁴⁰ Vazmeno bdijenje završava euharistijom.⁴¹

„Velika subota je značajna po blagoslovu hrane. Ona započinje svetom misom rano ujutro, oko 9:00h. Na blagoslov idu većinom kako se dogovore ukućani, ili neko mlađi ili stariji. Blagoslov traje petnaestak minuta. Nema pjevanja i sviranja. Taj blagoslov se čuva do Uskrsa jer se on tada jede. Subotom se pravi „francuska“ salata jer je ona najzahtjevnija. Okupi nas se troje – četvero i krenemo sckati. Poslije opet svi ručamo i odmaramo jer se te dane ništa ne radi. Misa bude popodne oko 21:00 h. Tu večer bude devet čitanja. Od početka stvaranja do svršetka. Tu večer se i krene pjevati i slaviti Isusovo uskrsnuće. Nakon svete mise svi dolaze u našu kuću, jesti pršuta, „francuske“, sira, kolača... Pjevaju se pisme, ljudi se druže, zezaju, smiju... Tako sve do ponoći, onda svi čestitaju Uskrs i oko jedan – dva ujutro svi se razidemo.“⁴²

2.11. Uskrs

Uskrs je najveći blagdan u kršćanskoj liturgiji, a slavi se prvu nedjelju nakon prvoga proljetnoga uštapa. Taj dan se slavi Isusovo Uskrsnuće i novi život. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe. Židovi su Pashom slavili čudesna Božja djela koja je on pokazao posebno izlaskom Izraelaca iz egipatskoga ropstva.⁴³ Na Uskrs se jede hrana koja se blagoslovila na Bijelu subotu i nijedna mrvica te hrane se ne smije baciti. Uskrs je poseban blagdan za obitelj, zajedništvo i druženje. Taj dan se djeca i odrasli tuckaju s jajima i onaj koji pobjedi dobiva nagradu. Isus Krist je svojim Uskrsnućem pobijedio smrt i svim ljudima omogućio spasenje.

1. „Muka Boga Gospodina,
Isukrsta Božjeg sina,

⁴⁰ Dragić, M. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2010., str. 99

⁴¹ Dragić, M. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2010., str. 99

⁴² 1.5.2022. godine, Cista Provo – Ivan Madunić, 1996.

⁴³ Dragić, M. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 174-175

- po Ivanu Vandelisti,
koji Gospi plač navijesti.
5. Gospi Sina ugrabiše,
na križ jom ga propinjaše.
Kad to Gospa poslušala,
ničice je zemlji pala.
10. Kad je Ivo sagledao,
on se Gospi smjerno moli:
„Nemoj Gospe, slavna Gospe,
ako možeš izdržati,
15. svomu srcu žalosnomu.
Prekrijmo se crnim skutom,
potecimo pravim putom
đe se čuje žamor ljudi
da pitamo za Isusa.“
20. Kad je Gospa saslušala,
na noge se ustanula,
pa pođoše dalje putom.
Govor ljudi pristigoše
tu Isusa ne bijaše,
25. neg' bijahu tri Marije,
tri Marije, tri djevice:
Jedna Marija Josipova,
druga Marija Jakubova,
treća Marija Magdalena.
30. Kad ji Gospa sagledaše,
ona ji upitaše:
„Tri Marije, tri sestrice,
viđoste li đe Isusa,
moga sina jedinoga?“
35. Njome gospe govorile:
„Djevo Majko, Gospe slavna,
mi smo ti ga i viđele.
Ovuda ga provedoše

- u suknenom suknenici.
40. Mi smo njemu govorile:
„Bora tebi, dragi Bože,
jesi l' od roda Davidova?
Isus ništa ne govori,
neg' ničice zemlji gleda.“
45. Kad to Gospa saslušala,
ničice je zemlji pala.
Kad je Ivo sagledavo,
za ruku je uhitio,
pa se Gospi smjerno moli:
50. „Nemoj Gospe, slavna Gospe,
ako možeš izdržati
svomu srcu žalosnomu.
Prekrijmo se crnim skutom
pa pođimo pravim putom
55. u palaču u Pilata.“
Kad su došli u palaču,
tu nađoše svetog Petra
kako stoji na vratima
pa mu Gospa plačom reče:
60. „Sveti Petre, dragi brate,
učeniče izabrani,
viđe li mi đe Isusa,
moga sina predivnoga?“
Njome Petar odgovara:
65. „Djevo Majko, Gospe slavna,
ja sam ti ga i vidio,
sve sam do sad sa njim bio.
Evo ti ga u palači,
u palači kod Pilata.“
70. Kad to Gospa saslušala,
pa je Petru govorila:
„Ti uzmi mač u ruku,

- pa uđi u palaču,
pa udari poglavicu.“
75. Kad je Petar razumio,
on uzeo mač u ruku
i ušao u palaču,
udario poglavicu,
pa se nazad povratio.
80. Pa mu Gospa plačom reče:
„Sveti Petre, dragi brate,
ti vrati mač u kore
i operi bijele ruke
da te ne bi globa pala,
85. il' na tebe, il' na ženu.“
Kad je Petar razumio,
on ostavi mač na mjesto
i oprao bijele ruke.
Iz palače svi Židovi izidoše
90. i Isusa izvedoše.
Tu ga teško izbičaše.
Tada Juda priđe Gospi
i dava jom trides dinar
pa jom tada govoraše:
95. „Evo tebi, slavna Gospe!
Ja sam tvoga sina prodo.
Ja sam mu se učinio,
tvomu sinu za cesara.“
Gospa Judi govoraše:
100. „Hajd' odatle, proklet da si!
Neću trides dinara,
neg' Isusa pravednoga,
moga sina jedinoga.“
U to doba iz palače
105. svi Židovi izlaziše
i Isusa izvedoše.

- Tu ga teško izbičaše
i otalen povedoš
na tu goru Kalvariju.
110. Za njim majka pristajaje,
pa Isusa dozivaše:
„Pričekaj me, željo moja,
jadna ti je majka tvoja,
da ti pomozem križ nositi
115. na tu goru Kalvariju,
na ramenu obranjenu.“
Isus ništa ne govori,
neg' ničice zemlji gleda
pa jom zatim progovara:
120. „Ostav me se, Božja ženo,
za ne rijet', majko moja!
Evo tebi Iva sina
dokle mene zaboraviš.“
A Isusu majka reče:
125. „Kako ć' Iva sinom zvati
kad sam tebe porodila?“
Idućima Kalvarijom,
Gospa nađe lokvu krvi
pa napaja Iva.
130. „Zdrav si, Ivo, novi sine,
ovom krvi Isusovom!“
Kalvariji kad dođoš,
tu Isusa propinjaše,
iz Isusa duh izaðe.
135. Dadoše ga tužnoj majci,
razvila ga po svom krilu.
U to doba sveti Josip,
on donio novi pokrov.
U pokrov ga zamotaše,
140. u nov grob ga sahraniše.

Slava tebi, Gospodine,
i na nebu i na zemlji!
Sama Gospa govorila:

145. „Ko ovu molitvu
u korizmi molio,
Gospa mu se smilovala,
prije smrti osam dana.“
Ovako bi govorila:

150. „Uputi se, rajska dušo,
nećeš duše izgubiti,
bez svjetlosti nećeš biti,
ni bez lica Sina moga.“⁴⁴

Ova pjesma započinje najavom da je to Muka Boga Gospodina po Ivanu. Evanđelist Ivan piše o Gospinoj boli dok su joj sina mučili i razapeli. Također, spominje one koji su bili uz Gospu –apostola Ivana te tri Marije koje su vidjele Uskrslog Krista. Nadalje, Ivan opisuje kako su joj one prenijele da su Ivana proveli u „suknenoj suknenici“ te da su se one pitale zar s to Njemu događa. Kad je Gospa čula za to bilo joj je loše te je pala na koljena, a Ivan ju je tješio. On joj je ponudio da idu u Pilatovu palaču, a kad su ondje došli vidjeli su Petra pred vratima. Gospa čim ga je ugledala pitala je za svoga sina, a on joj je rekao da je u palači, na što mu je ona zapovjedila da uzme mač i uđe unutra. On je udario poglavicu, a Gospa mu je rekla da pusti mač, da ne bi nastradao. Iz palače su izašli Židovi i izbičevali Isusa. Juda je prišao Gospi, dao joj je zlatnike i priznao da je prodao njezinog sina. Ona je odbila zlatnike i željela je samo svoga sina. Nakon što su izmučili Isusa odveli su Ga na Kalvariju, a za njim je majka vikala da sačeka nju, da mu pomogne nositi križ. On ju je odbio te joj dao učenika Ivana kao sina. Gospa se pobunila kako će Ivana zvati sinom kad je njega porodila. No, nakon što je naletjela na lokvu Isusove krvi, uzela je kapljicu i obilježila Ivana znakom križa i uzela ga kao svoga sina. Nakon toga Isus je umro te su Ga mrtva dali majci, a Josip je donio plahtu te su ga odnijeli u grob. Na kraju se pjesme Marija obraća ljudima, da tko u korizmi bude molio neće izgubiti dušu i neće izgubiti Isusa.

⁴⁴ Dragić, M. *Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti*. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., str. 64 - 68

„Sveta misa je u 11:00 h i svi idu osim matere jer ona sprema ručak, odnosno završava ga. Misa bude gotova oko 12:30 h, poslije nje svi zajedno ručamo i onda sakrivamo jaja. Roditelji sakrivaju djeci, a djeca roditeljima, kad ih nađu svako ima svog para i igra se do finala, kad ih ostane dvoje oni se tuckaju za prvo mjesto. Naravno, tu budu i nagrade, većinom za prva tri mjesta. Nakon tuckanja svako ide gdje želi, ako imaju curu ili dečka, baku, djeda... dolaze i gosti, zajedno se sjedi, priča i pije kava.“⁴⁵

2.12. Sveti Marko

O svetom Marku nema dovoljno istraženih podataka, ali se smatra da je on bio Židov koji je slijedio Isusa i prihvatio kršćanstvo. Postoji mnogo legendi vezanih za njegov život, a „legenda je riječ latinskoga podrijetla i znači - ono što treba čitati.“⁴⁶ Marko Evanđelist je rođenjem dobio ime Ivan, ali se kasnije prozvao Marko. Kršteni kum bio mu je sv. Petar apostol te je Marko s njim otišao u Rim gdje je bio Petrov tajnik i tumač grčkoga jezika. Ondje je zapisao propovijedi sv. Petra koji je pregledao zapisane propovijedi i uvjerio se da su istinite te je zapovjedio da ih treba čitati u Rimu.⁴⁷ Smatra se da je tako nastalo Markovo evanđelje. Jednom prilikom mu se ukazao anđeo i rekao da će izrasti veliki grad njemu na čast. Sv. Marka je sv. Pavao poslao u Aleksandriju, a „prema legendi Jakova Voraginskoga, sv. Marko je na putovanju poderao cipelu te je otišao postolaru kojemu je za sebe rekao da je sluga Isusa Krista.“⁴⁸ Sv. Marka su pogani vezali oko vrata i vukli ga po cijelom gradu, no njemu se obratio Bog koji ga je utješio. Sv. Marko je tako umro. Nakon njegove smrti, dvojica mletačkih trgovaca su htjeli odnijeti tijelo sv. Marka u Veneciju, no ukazao im se cv. Marko i rekao da vrate tijelo. Međutim, nakon toga se nije znalo gdje je njegovo tijelo. Vjernici su postili i molili. Odjednom se stup rastvorio i pokazalo se svečano tijelo.⁴⁹ Ljudi su prenijeli njegove relikvije iz Aleksandrije u Veneciju te sv. Marko postaje zaštitnikom grada Venecije. Jedno od čuda po zagovoru sv. Marka: „Neki čovjek je padao sa zvonika sv. Marka u Veneciji. U pomoć je zazvao sv. Marka i bio je odmah spašen. Zbog toga je sv. Marko zaštitnik zidara.“⁵⁰ Međutim, sv. Marko nije bio zaštitnik samo zidara već i notara, zatvorenika, Venecije i slično. Njemu se utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu.⁵¹ Na

⁴⁵ 8. 5. 2022. godine, Cista Provo – Jele Madunić, 1974.

⁴⁶ Dragić, M. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 260.

⁴⁷ Isto, str. 261.

⁴⁸ Isto, str. 262.

⁴⁹ Isto, str. 263.

⁵⁰ Isto, str. 264

⁵¹ Isto, str. 264

temelju toga se u Cisti Provo na dan sv. Marka moli za dobar urod polja, protiv nevremena i za dobro vrijeme. Kult sv. Marka ogleda se i u hrvatskim usmenim lirskim pjesmama:⁵²

SV. MARKO U CISTI

„Sveti Marko se slavi oko 25. 4. u Cisti jer se njegova kapela nalazi na vrhu Šituma. Taj dan ide procesija od crkve do Šituma. Misa bude u 10:00 h. Nose se slika Blažene Djevice Marije, Isusa Krista i Svetog Marka. Nose se i tri svijeće i tamjan. Prvo ide svećenik, pa ministranti, onda slike i zbor i na kraju narod. Staje se na određena mjesta i čitaju se evanđelja dok se ne dođe do kapele. Tu se održi i misa a smještani uglavnom naprave kuvani gulaš u velikom loncu tako da ima za cilo selo. Tu ljudi ostanu na druženju sve do kasno popodne, pivaju se gange i dalmatinske pisme. Nakon toga svako ide svojoj kući.“⁵³

3. GANGE

Bezbrojni su dvostihovi koje kazivači kazuju. Mnogi od njih pripadaju pučkoj književnosti, a mnogi nemaju estetsku funkciju. Pjevaju se kao ganga, bećarac, ojkalice, rera, natpjevavanja u raznim prigodama.⁵⁴

„Kažu da nema kontinenta na kugli zemaljskoj na kojem ganga nije zapivana. Ta izvorna pučka pisma čudesne moći i nadasve jedinstvena u svitu nastala je i počela se pivati u Imotskoj krajini između 1860. i 1870. godine. U početku se pivala tako da su svi pivачi izgovarali cili tekst, a tek se kasnije, između 1900. godine i početka Prvog svjetskog rata, počeo razvijati i ovaj, današnji oblik di jedan pivач piva melodiju i riči, a ostali ga prate izgovarajući slogove: gan – gan, gn – gn, ga – ga imitirajući svirku gusala. Tako je, (najvjerojatnije) prema zvucima koje su proizvodile strune naših gusala i dobila ime. Piva se u troje, četvero, petero, a može se pivati i u većim skupinama, uvik i svagdi;

u kući:

⁵² Isto, str. 278

⁵³ 30. 5. 2022. godine, Cista Provo – Tomislav Šitum, 1980.

⁵⁴ Dragić, M. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 127

Gospe moja da je meni znati,
kojim ću se prezimenom zvati.

na njivi:

Oj ledino, nevoljo i tugo,
ja te neću kopati još dugo.

na derneku:

Sveti Ante, tila sam ti doći,
od Galića nisam mogla proći.

u gostionici:

Pij kolega dokle teče stoja,
kad nestane dat će mala moja.

na silu:

Mala moja trave ti zelene,
jesil koga ljubila ko mene.

Na putovanjima, na kolodvorima i svim mjestima gdje bi se našla trojica – četvorica naših ljudi. Ona nije samo pisma, ona je i naš život, naša povijest, naša kultura. Onaj ko nije navika na nju, tomu je i čudna, gruba ili daleka, ali za nas ona je mila, osjećajna i zato je trebamo čuvati. Ona je naša!⁵⁵

⁵⁵ 20.5.2022. godine, Cista Provo – Iko Šitum, 1920.

4. NEKADAŠNJI ŽIVOT

S korpom u bili svit

„Bile su to četrdesete godine prošlog stolića. Naš svit je počēja svaćat da se od nadničarenja i zemje ne more živit. Prvi, hrabriji, počeli su se bavit galentarenjem. Galentarenje je vrsta trgovine, a judi koji su se njome bavili bili su galentari. Bile su dvi vrste galentara.

Jedni koji su se bavili prodajon češljeva, ukosnica, ogledala i ne znan ti čega još... češljeve i druge stvari nosili su u korpama, a tekstil su stavjali u pakete. Robu su nabavjali iz Zagreba, Varaždina, a prodavali je u Zagorju. Smištaj za spavat i ranu našli bi kod obitelji kojie su ih tile primit. Morali su se čuvat žandara jer su im mogli sve čapat. To ti je bilo ka „trbuhom za kruvon“, i život je bija puno teži.“⁵⁶

⁵⁶ 30.5.2022. godine, Cista Provo – Jele Madunić, 1974.

5. RJEČNIK

B

Bija - bio

Brez - bez

C

Cila - cijela

Č

Čapat - uhvatiti

Čovik - čovjek

D

Dica - djeca

Dignit - dignut

Divojke - djevojke

J

Jerbo - jer

Ji - ih

Jopet - opet

Judi - ljudi

K

Komšija - susjed

Ko - kao

Kruv - kruh

Kuvani - kuhani

L

Lino - lijeno

M

Maši - uzme

Misec - mjesec

Misto - umjesto

N

Nedilju dana - nedjelju dana

Nimačka - Njemačka

Nji -njih

Njizi - u njih

O

Oću - hoću

Očinaš - Oče naš

Odivena -odjevena

P

Pivalo - pjevalo
Pivati - pjevati
Pobrinti - pobrinut
Počēja - počeo
Porodjenja - rođenja
Posika - posjekao
Priporuka - preporuka
Pušćati - puštati

S

Sić - sjeći
Sikira - sjekira
Snig - snijeg
Smištaj - smještaj
Starešina - glava kuće
Svaćat - shvaćat
Svak - svatko

T

Triba - treba
Tribamo - trebamo

U

U na - u ona
Unda - onda

V

Vako - ovako

Valila- hvalila

Z

Zapivana - zapjevana

Zemje - zemlje

6. ZAKLJUČAK

Na kraju ovog završnog rada važno je uočiti kako Crkva i ljudi skupa stvaraju jednu lijepu zajednicu. Ono što se obilježava u puku može se obilježavati i u crkvi, kao na primjer materice i očići. Sveci koji su nekad bili samo obični ljudi svojim su životom, odnosno mučeništvom koje su podnijeli jer su ljubili Gospodina, ostavili nam primjer da je Bog uvijek uz nas te da koliko god teško bilo možemo računati na Njegovu pomoć. Običaji koji i danas vrijede pomažu nam sačuvati uspomenu na tako velike ljude. Obredi i molitve koje su opisane u radu pokazuju koliko je velika duhovnost Hrvata u Cisti Provo. Veliki tjedan i Uskrs su vrlo bitni u kršćanskoj liturgiji i najposebnije su pripreme za te dane. U hrvatskoj tradicijskoj Veliki četvrtak se naziva i Zeljavi ili Zeleni četvrtak jer je, po predaji, Gospa čekala Isusa s pripremljenim zeljem za večeru. Na Veliki petak je tišina i ne zvone zvona na crkvi. Velika subota označava bdijenje, odnosno noć pred samo Uskrsnuće Gospodinovo. U ovom radu može se zaključiti kako se ti dani proslavljaju u Cisti Provo te kako ljudi i danas čuvaju neke običaje. Uz Uskrs, Božić je isto važan blagdan, kojim se slavi dolazak Isusa Krista. Tijekom došašća u crkvi budu mise zornice koje počinju dok je mrak, a završavaju kad svane. Drugi najpoznatiji svetac u Cisti je sv. Marko. On je zaštitnik polja u uroda te ga uz posebne liturgijske ceremonije ljudi hvale i proslavljaju. Na sv. se Marka okupi ljudi iz cijelog sela te svi zajedno imaju ručak nakon završetka mise. Stare bake i djedovi su govorili ako padne malo kiše na sv. Marka da će urod biti bolji. Uz pjesme, molitve i obrede u Cisti su poznate i gange, koje pjevaju stariji muškarci. Smatra se da je ganga nastala u Imotskoj krajini između 1860. i 1870. godine. Mladi ljudi danas žele i trude se više znati o običajima i onome što su stari ljudi prije radili, međutim, neke je običaje, obrede i molitve „odnio“ zaborav. Puno je starih ljudi umrlo te nisu ostale sačuvane sve pojedinosti. Sve to upućuje nas da trebamo više pričati sa starima i bilježiti ono što oni govore te na taj način doprinijeti nematerijalnoj baštini.

Popis kazivača i literatura

Popis kazivača

Marijo Madunić iz Ciste Provo, rođen 1973.g.

Jele Madunić rođ. Bekavac iz Ciste Provo, rođena 1974.g.

Dijana Barać rođ. ---- iz Turjaka, rođena 1981.g.

Iko Šitum iz Ciste Provo, rođen 1920.g.

Tomislav Šitum iz Ciste Provo, rođen 1980.g.

Ivan Šitum iz Ciste Provo, rođen 1989.g.

Did – Ivan Bosnić „Baceljčić“ iz Ciste Provo, rođen 1942.

Kuman – Marijan Mustapić iz Ciste Provo, rođen 1943.

Ivan Madunić iz Ciste Provo, rođen 1996.g.

Literatura

1. Alujević, Maja, *O blagdanu svete Lucije*, Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej Split, 2006.
2. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
3. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriježškoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
4. Babić, Marko *Šutnja Velike subote. Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 53 (1). Split, 2013. 80-91.
5. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
6. Braica, Silvio, *Poklade, korizma: ciklus godišnjih običaja*, Etnografski muzej, Split, 2003.

7. Čapo Žmegač, Jasna, Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
8. Čubelić, Tvrtko. Korijeni i staze izvornog, narodnog, usmenog stvaralaštva. Pelivan. Zagreb. 1993.
9. Dragić, Helena. Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
10. Dragić, Marko, Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti. *Crkva u svijetu* 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., 54.-84.
11. Dragić, Marko, Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 22, No. 1., Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
12. Dragić, Marko, Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, 141-163.
13. Dragić, Marko, Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, *Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
14. Dragić, Marko, Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, *Hum*, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
15. Dragić, Marko, Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
16. Dragić, Marko, Starinske molitve u šibenskom zaleđu, *Godišnjak Titius*, 5-6, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 285-300.
17. Dragić, Marko, Badnja noć u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
18. Dragić, Marko, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, 2008., str. 414-440.
19. Dragić, Marko, Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, *Crkva u svijetu*, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
20. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

21. Grbavac, Jozo. Povijest, vjera i kulturna baština u Imoti. Školska knjiga. Zagreb, 2017.
22. Ivanišević, Frano *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split 1987.
23. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
24. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
25. Kelava, Josipa. Korizmeno-uskrсни običaji u Posušju, *Bosna franciscana*, 50. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2019. 263-292.
26. Kutleša, fra Silvestar *Život i običaji u Imočkoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
27. Mijatović, Anđelko, Ganga; pismice iz Hercegovine, Imotske krajine, od Duvna, Livna i Kupresa, Naša ognjišta, Duvno, 1973.
28. Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, 1-23.

Sažetak

Usmene priče, običaji, molitve i pjesme oblikuju društvo i njegovu zajednicu. Običaj koji se čuva godinama može biti poučan za novu generaciju i zadržati ljude u zajedništvu. U ovome radu naglasak se stavlja na običaje, molitve i pjesme na području Ciste Provo i nekih drugih okolnih mjesta. Usmenoknjiževni oblici u crkveno – pučkoj baštini i danas se čuvaju i ljudi ih se rado prisjećaju. Usmena je književnost najstariji oblik stvaranja nekog književno – umjetničkog djela. Temeljni je zadatak rada istražiti običaje vezane uz kršćansku liturgiju, pjesme koje su se pjevale, ili se još pjevaju na čast nekog sveca ili za vrijeme određenog blagdana te kako su ljudi neke stvari iz davnina sačuvali i danas drže do njih.

Ključne riječi: običaj, Advent, Božić, Uskrs, sv. Marko, ganga, usmena vjerska lirika, legende.

ORAL LITERARY FORMS IN THE ECCLESIASTICAL AND FOLK HERITAGE OF IMOTE

Abstract

Oral stories, customs, prayers and songs shape society and its community. A custom that has been preserved for years can be educational for a new generation and keep people together. In this paper, the emphasis is placed on customs, prayers and song sin the area of Cista Provo and some other surrounding places. Oral literary forms in the ecclesiastical and folk heritage are still preserved today and people remember them fondly. Oral literature is the oldest formo f creating a literary and artistic work. The fundamental task of the work is to investigate customs related to the Christian liturgy, songs that were sung, or are still sung in honor of a saint of during a certain holiday, and how people have preserved and continue to value certain traditions from anicent times and still hold on to them today.

Keywords: custom, Advent, Christmas, Easter, saint Marko, ganga

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja SARA MADUNIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I POVIJESTI izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 9. 7. 2024.

Potpis

Sara Madunić

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podertajte odgovarajuće)

Student/ica: SARA MADUNIĆ

Naslov rada: USTIENOKNJIŽEVNI OBLICI U CRKVENO -
PUČKOJ BAŠTINI HORE

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOLOGIJA

Vrsta rada: ZAVRŠNI

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

PROF. DR. SC. BORIS ŽUKOVIĆ

PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ

DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autoriča predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 9. 7. 2024.

Potpis studenta/studentice: Sara Madunić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.